

EUROOPA INIMÕIGUSTE KOHTU LAHENDITE LÜHIÜLEVAADE¹ 1.05.2023 – 5.05.2023

2. mai 2023

Lahend 24108/15 - sõnavabadus

Mestan vs. Bulgaaria

Artikkel 10-1

Asjaolud

Kaebajale, erakonna juht ja 2013. aasta parlamendivalimistel kandideeriv isik, määrati valimisseadustiku rikkumise eest haldustrahv ligikaudu 250 eurot põhjusel, et ta rääkis ühel valimiskampaania avalikul üritusel türgi keeles. Valimisseadustik sätestas absoluutse keelu, mille kohaselt oli keelatud kasutada valimiskampaania ajal teisi keeli. Kasutada võis ainult ametlikku riigikeelt - bulgaaria keelt. Selle keelu rikkumise eest võis rakendada halduskaristust – rahatrahvi, mis oli maksimaalselt 1000 eurot.

EIK-sse pöördudes tugineb kaebaja artiklile 10.

EIK seisukohad

Artikkel 10

EIK leidis, et ametivõimude otsus kujutas endast sekkumist kaebaja sõnavabaduse kasutamisesse. Sekkumise aluseks oli 2011. aasta valimisseadustik ning selle seaduslik eesmärk oli korrarikkumiste vältimine ja teiste inimeste õiguste kaitse. EIK märkis, et kuna osalisriikide keelepoliitikat mõjutasid paljud ajaloolist, keelelist, religioosset ja kultuurilist laadi tegurid, oli ühisosa leidmine äärmiselt raske, kui mitte võimatu. Seetõttu leidis EIK, et riigiasutustele oli antud kaalutusruum selles valdkonnas teatud kontekstides eriti lai. Samas leidis EIK, et demokraatlikus ühiskonnas on sõnavabadus ja protokoll nr 1 artiklist 3 tulenev õigus vabadele valimistele teineteisest sõltumatud ning esimest nendest tuleb käsitleda teise valguses. Sõnavabadus on oluline selleks, et tagada „rahva vaba arvamuse avaldamine seadusandliku kogu valikul“. Seetõttu on valimistele eelneval perioodil eriti oluline, et kõikvõimalikud arvamused ja teave saaks vabalt ringelda. Poliitilise diskursuse ja valimiste kontekstis on riikidele antud hindamisruum kitsas, eriti valimiste või referendumite eel.

EIK märkis, et kaasus ei puudutanud mitteametliku keele kasutamist suhtlemisel ametiasutustega. Pigem puudutas see keelelist piirangut, mis kehtestati üksikisikutele nende suhetes teistega, kuigi valimiskampaania ajal toimunud avaliku koosoleku kontekstis. Artikkel 10 hõlmab vabadust saada ja levitada teavet ja ideid mis tahes keeles, mis võimaldab inimestel osaleda igasuguse kultuurilise, poliitilise ja sotsiaalse teabe ja ideede avalikus vahetuses. Sellises kontekstis väärib keel kui väljendusvahend kahtlemata artikli 10 alusel kaitset.

EIK viitas, et ringkonnakohus piirdus kohtulikus kontrollis ainult sellega, kas kaebaja oli oma valimiskampaania käigus kõne all oleval üritusel kõnelenud muus keeles kui bulgaaria keel. Halduskohus oli sellist lähenemisviisi täielikult toetanud, rõhutades keelu absoluutset olemust.

EIK märkis, et liikmesriikidel on põhimõtteliselt õigus reguleerida keelekasutust teatud vormides. Siiski ei saa regulatiivset raamistikku, mis koosneb mitteametlike keelte kasutamise täielikust keelust koos halduskaristustega, pidada demokraatliku ühiskonna põhiväärtustega, mille hulka kuulub ka sõnavabadus, kokkusobivaks. Sellega seoses kasutas kaebaja käesolevas asjas türgi keelt suhtlemisel

¹ Lühiülevaates kajastatud lahendite valiku aluseks on EIK enda otsingumootoris avaldatud Legal Summary'd.

isikutega (sealhulgas vanemaalaste isikutega), kes oskasid türgi keelt paremini kui bulgaaria keelt. Arvestades valimiste spetsiifilist konteksti ja asjaolu, et vabad valimised ei ole mõeldavad ilma poliitiliste arvamuste ja teabe vaba liikumiseta, oleks õigus avaldada oma poliitilisi vaateid ja ideid ning teiste õigus neid saada mõttetu, kui neid seisukohti ja ideid õigesti edasi andva keele kasutamine väheneb sanktsioonide ohu tõttu, isegi kui need on haldusliku iseloomuga.

EIK järeldas, et vaatamata siseriiklikele ametiasutustele antud kaalutusruumile ei vastanud kõnealune keeld tungivale sotsiaalsele vajadusele ega olnud proportsionaalne artikli 10 lõikes 2 nimetatud legitiimsete eesmärkidega. Vaidlusalust keeldu ei saa pidada „demokraatlikus ühiskonnas vajalikuks“. Sellest tulenevalt tuvastas EIK artikkel 10 rikkumise.

Artikkel 41

EIK leidis, et Bulgaaria peab maksma kaebajale 1200 eurot mittevaralise kahju hüvitiseks ning 3200 eurot kulude katteks.

[Lahend](#) (prantsuse keeles)

[Kokkuvõte](#) (inglise keeles)

2. mai 2023

Lahend taotluse 36463/11, 11235/13, 35817/13, 44982/15, 49247/15, 77227/16, 78224/16, 45049/17, 52291/17, 69425/17 ja 70086/17 kohta - ebainimlik ja alandav kohtlemine

S.P. ja teised vs. Venemaa

Artikkel 3

Asjaolud

Kaebajateks on 11 Venemaa Föderatsiooni kodanikku, kes kõik on süüdimõistetud erinevates kuritegudes ja kandsid või hetkel kannavad oma karistust erinevates vanglates. Kaebajad väidavad, et neid koheldi vanglates ebainimlikult ja alandavalt, kuna nad olid mitteametlikus vangide hierarhias "tõrjutud"/"kuked" (перухи) staatuses. Selle staatuse tõttu anti neile ülesandeid, mida teised vangid pidasid liiga alandavaks. Selles staatuses olid tavaliselt vangid, kes olid sooritanud näiteks varguse, pealekaebamise, seksuaalsüüteo jne. Kui nad ei täitnud neile antud alandavaid ülesandeid, siis võisid nad langeda vägivalda või seksuaalvägivalda ohvriks. Samuti pidid nad viibima eraldi ruumides ja sööma selleks ettenähtu spetsiaalsetes kohtades spetsiaalsete söögiriistadega. Kaebuste kohaselt kiitis vangla personal vaikimisi sellise korralduse heaks. Kaebajad esitasid siseriiklikult erinevaid kaebusi seoses sellise kohtlemisega, kuid nende kaebused ei olnud edukad nende jaoks.

EIK-sse pöördudes tuginevad kaebajad artiklitele 3 ja 13 ning leiavad, et neid koheldi oma staatuse tõttu ebainimlikult ja alandavalt ning neil puudusid efektiivsed õiguskaitsevahendid sellise olukorra vaidlustamiseks.

EIK seisukohad

Artikkel 3

(a) Asjaolude väljaselgitamine

Vangide hierarhia mitteametlik olemus, mis on seotud sisseehitatud käitumismustritega, nimelt väärkohtlemise ning rituaalse ja sümboolselt alandava kohtlemisega, mida teised vangid „tõrjutud” vangidele osutasid, muutis selle EIK läbivaatamise jaoks loomupäraselt keeruliseks. Seetõttu pidi EIK hindama kaebajate kaebusi, võttes arvesse kogu nende poolt esitatud erinevatest allikatest pärinevat teavet, sealhulgas ametlikke aruandeid ja akadeemilisi uuringuid, et teha kindlaks nende väidete õigsus.

Kaebajad olid esitanud sarnased andmed väärkohtlemise kohta, millega nad kokku puutusid, sealhulgas üksikasjalikud kirjeldused sündmustest, mis viisid nende klassifitseerimiseni "tõrjutud" vangideks. Nad olid esitanud ka tõendeid oma väidete toetuseks. Ka akadeemilised uuringud ja Piinamise ja Ebainimliku või Alandava Kohtlemise või Karistamise Tõkestamise Euroopa Komitee (CPT) vastav aruanne kinnitasid nende seisukohti. Lisaks, nagu selgus erinevatest avalik-õiguslike järelevalveüksuste aruannetest, oli ka piisavalt tugevaid viiteid sellele, et riigiasutused olid mitteametlikust hierarhiast teadlikud. Eelkõige oli selge, et nii teised vangid kui ka vanglatöötajad olid teadlikud kaebajate staatusest, kuna mõned neist paigutati eranditult "tõrjutud" vangide jaoks mõeldud eriuksustesse. Seetõttu pidas EIK tuvastatuks, et kaebajaid on käsitletud lähtuvalt oma staatusest nii nagu nad seda kirjeldasid.

(b) Kas kaebajate kohtlemine ületab artiklis 3 sätestatud künnise?

Kuigi mitte iga kaebaja ei olnud oma staatuse tõttu füüsilise vägivalda all kannatanud, olid kaks kaebajat kannatanud füüsilist vägivalda ning üks teine kaebaja oli sunnitud osutama seksuaalteenuseid "kriminaalse eliidi" liikmele. Lisaks oli kaebajate vangikogemuse lahutamatuks osaks elamine vaimses ahastuses ja hirmus väärkohtlemise ees.

Veel üks märk alandavat kohtlemisest väljendus piirangutes, mida kaebajad pidid oma igapäevaelus kannatama. Neile eraldati õpilaskodus ja sööklas kõige vähem mugavad kohad ning neil keelati karistusahvardusel kasutada muid alasid. Nende juurdepääs vanglaressurssidele, sealhulgas duššidele ja arstiabile, oli piiratud või välistatud. Samuti oli neil keelatud sattuda teiste vangide lähedusse. Inimkontaktide keelamine oli dehumaniseeriv tava, mis tugevdas ideed, et teatud inimesed ei vääri võrdset kohtlemist ja austust. Sellest tulenev sotsiaalne isoleeritus pidi põhjustama kaebajatele tõsiseid psühholoogilisi tagajärgi. Lisaks alandas neid veelgi tööülesannete jaotamine staatuse alusel, kus nad olid sunnitud tegema töid, mida peeti "ebapuhtaks" või muul viisil teistele vangidele vastuvõetamatuks (nt tualettruumide või dušikabiinide koristamine).

Eeltoodut silmas pidades leidis EIK, et olukord, mille all kaebajad kannatasid, kujutab endast ebainimlikku ja alandavat kohtlemist artikli 3 tähenduses.

(c) Riigi kohustus kaitsta kaebajaid väärkohtlemise eest

Mitteametliku vangide hierarhia nähtus oli Venemaa karistusasutustes laialt levinud ja tuntud probleem. Vanglatöötajad ja ametivõimud üldiselt oleksid pidanud olema teadlikud nii selle olemasolust kui ka kaebajate staatusest selles. Seetõttu oli võimatu eirata ebainimliku ja alandava kohtlemise riske, millega kaebajad olid kogu vangistuse ajal igapäevaselt kokku puutunud. Seetõttu oli valitsuse ülesanne selgitada, milliseid meetmeid võeti kaebajate haavatavuse vähendamiseks.

Vanglatöötajad ei olnud rakendanud mingeid konkreetseid ja kiireid turva- või jälgimismeetmeid, et takistada mitteametliku käitumiskodeksi jõustamist kaebajate suhtes. Lisaks ei viidanud miski sellele, et vanglatöötajatel oleks olnud standardiseeritud karistuspoliitika vangide suhtes, kes olid rakendanud vägivalda, et mitteametlikku käitumiskodeksit teistele peale suruda. Sellise poliitika puudumine näitas, et vanglavägivalda ei võetud piisavalt tõsiselt ning vanglatöötajad olid olnud valmis lubama kinnipeetavatel karistamatult tegutseda, kahjustades teiste kinnipeetavate õigusi. Samuti ilmnis, et siseriiklikel ametivõimudel ei olnud tegevuskava probleemi lahendamiseks struktuurilisel tasandil ja nad ei suutnud osutada tõhusatele siseriiklikele õiguskaitsevahenditele, mis suudaksid probleemist mõjutatud kaebajatele hüvitist pakkuda.

Arvestades probleemi struktuurilist olemust, ei oleks üksikud meetmed lahendanud kaebuste keskmes olevat põhiprobleemi. Isegi kui kaebajate kaebusi oleks korralikult uuritud ja konkreetseid vägivalda- või väärkohtlemise juhtumid oleksid sanktsioneeritud, ei oleks see muutnud mitteametliku vangide hierarhia aluseks olevaid võimustruktuure ega kaebajate alluvat kohta selles. Üleviimine teise rajatisse ei oleks aidanud kaotada staatusega seotud häbimärgistamist seni, kuni nad jäid asutustesse, mida reguleerib mitteametlik käitumiskodeks.

Mõned kaebajad püüdsid oma olukorda parandada, esitades kaebusi föderaalsete karistuste täitmise teenistuse piirkondlikele osakondadele, ombudsmanile ja isegi FSB-le, kuid need jäeti rahuldamata. Ombudsman oli möönnud, et sellistel kaebustel ei ole mingit edu väljavaadet. Mis puudutab õiguskaitsevahendeid, siis oli seletamatu, et karistussüsteemi arendamise kontseptuaalsed raamistikud ei olnud isegi mitteformaalset vangide hierarhiat määratlenud probleemina, millele tuleks vanglavõimude tähelepanu pöörata. Sellest tulenevalt ei olnud siseriiklikud ametivõimud astunud samme, et kaitsta kaebajaid ebainimliku ja alandava kohtlemise eest, mis on seotud nende staatusega. Veelgi enam, Venemaa ametivõimudel ei olnud tõhusaid mehhanisme kaebajate individuaalse olukorra parandamiseks ega tegevuskava probleemi terviklikuks käsitlemiseks. Seetõttu lükkas EIK tagasi valitsuse esitatud ammendumise vastuväite, kuna kaebajatele puudusid tõhusad õiguskaitsevahendid.

Sellest tulenevalt tuvastas EIK artikkel 3 rikkumise kõigi kaebajate osas. Samuti tuvastas EIK artikkel 13 rikkumise koostoimes artikkel 3-ga osade kaebajate osas.

Artikkel 41

EIK leidis, et Venemaa Föderatsioon peab kaebajatele maksuma mittevaralise kahju hüvitiseks erinevad summad vahemikus kuni 20 000 eurot ning kulude katteks samuti erinevad summad kuni 850 eurot (vt lahendi lisa).

[Lahend](#) (inglise keeles)

[Kokkuvõte](#) (inglise keeles)